

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Het Dagelijks Bestuur van de
Sociaal-Economische Raad (SER)
Bezuidenhoutseweg 60
2594 AW DEN HAAG

**Directie Strategie, Kennis en
Innovatie**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/lvvn

Datum 21 juli 2025
Betreft Adviesaanvraag SER Toekomstperspectief Landbouw

Ons kenmerk
SKI / 98115818

Geachte leden van het Dagelijks Bestuur van de SER, Geachte heer Putters,

Onze land- en tuinbouwsector produceert kwalitatief goed voedsel op een efficiënte wijze. Zeker in deze tijd van geopolitieke spanningen is voedselzekerheid, voortdurende innovatie en voldoende verdienvermogen van de land- en tuinbouw onmisbaar. Boeren en tuinders moeten wat het kabinet betreft ruimte krijgen om te ondernemen en tegelijkertijd bijdragen aan het halen van verschillende maatschappelijke doelen. De opgaven waar we voor staan zijn groot. Door het onderwerp Toekomst perspectief landbouw in de Nederlandse economie op te nemen in zijn werkagenda erkent de Sociaal Economische Raad (SER) ook het belang hiervan. Het kabinet vraagt u aanvullend daarop om advies.

Context

Het kabinet constateert dat het vertrouwen van boeren in de overheid in de afgelopen jaren sterk is afgenomen. Het beleid moet daarom voor de lange termijn duidelijkheid bieden en beter aansluiten op wat werkt in de praktijk. Samenwerking tussen boeren, onderling en in de hele keten, heeft onze voedselproductie in het verleden succesvol gemaakt. Oude structuren voor samenwerking, zoals de productschappen, zijn echter verdwenen en het maatschappelijk debat is gepolariseerd. Herstel van verbinding is noodzakelijk, zodat in gezamenlijkheid aan oplossingen gewerkt kan worden.

De SER is bij uitstek het platform om deze ambities samen te brengen in een advies. Bij uw raad zijn de verschillende invalshoeken aan tafel geborgd vanwege een brede vertegenwoordiging van stakeholders, wat leidt tot gedragen oplossingen die ons allen vooruit kunnen helpen. Dit kan bedrijven helpen om door te ontwikkelen zodat ze hun bijdrage kunnen leveren aan de verplichtingen die volgen uit (inter)nationale wet- en regelgeving als het gaat om natuur, water en klimaat. Belangrijk daarbij is dat oplossingen realistisch en uitvoerbaar zijn en dat ze toekomstperspectief bieden aan ondernemers.

In het regeerprogramma benadrukt het kabinet het belang van het kunnen blijven beschikken over gezond en veilig voedsel. Voedselzekerheid vraagt met de huidige geopolitieke spanningen om aandacht. Tegelijkertijd is het doorontwikkelen van agrarische bedrijven en ketenpartijen in bredere zin noodzakelijk, om te kunnen voldoen aan maatschappelijke wensen en wettelijke verplichtingen. In het

regeerprogramma heeft het kabinet aangekondigd te onderzoeken hoe de uitvoering dichterbij de ondernemer kan worden versterkt door producten- of brancheorganisaties meer mogelijkheden te bieden of nieuwe organisatievormen in de uitvoering wenselijk zijn. Denk aan bijvoorbeeld aan het algemeen verbindend verklaren van collectieve afspraken of nieuwe vormen van productschappen.

De afgelopen jaren zijn veel adviezen en studies verschenen over het toekomstperspectief van de landbouw en er is ook veel in de praktijk in gang gezet om - samen met andere overheden en met maatschappelijke partijen - begaanbare wegen te zoeken voor de landbouw en het landelijk gebied. Met wisselend succes. De vraag is nu vooral waar deze praktische uitwerking succesvol is en waar zij op stagneert. Wat kunnen we leren van de beleidsprocessen die tot nu toe zijn gevolgd? Hoe kunnen overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties samen, vanuit hun verschillende rollen en verantwoordelijkheden, perspectief bieden aan agrarische ondernemers? Hoe draagt het versterken van de uitvoeringskracht hier aan bij?

Met de ministeriële commissie Economie en Natuurherstel (MCEN) heeft het kabinet zich als doel gesteld om op korte termijn een concreet programma uit te werken om Nederland van het slot te halen en perspectief te bieden aan sectoren in de land- en tuinbouw die zijn geraakt door de rechterlijke uitspraken. Dit kan mogelijk consequenties hebben voor de context waarbinnen uw advies wordt opgesteld.

Vraagstelling

In het licht van het voorgaande vraag ik de SER om mij te adviseren over maatregelen en instrumenten om ontwikkelpaden voor de land- en tuinbouw, als onderdeel van de bredere economie, te realiseren, met inachtneming van de context zoals omschreven in SER Verkenning (2021) *Naar duurzame toekomstperspectieven voor de landbouw*.

Het dagelijks bestuur van de SER heeft de SER-commissie Toekomstperspectief Landbouw ingesteld om de ontwikkelpaden voor een toekomstbestendige land- en tuinbouw uit te werken. Ik onderschrijf het belang hiervan en verzoek de SER te adviseren over hoe het draagvlak van deze ontwikkelpaden vanuit sociaal, maatschappelijk en economisch perspectief vergroot kan worden. Ik vraag de adviescommissie om ook te reflecteren over de doelen per bedrijfstype, en daarbij de kennis uit het WUR-rapport 'Bedrijfsspecifieke doelsturing op verliezen van stikstof en broeikasgassen: doelen, middelen en borging' te benutten. Ik vraag de SER verder aandacht te besteden aan hoe overheden, bedrijven, en maatschappelijke organisaties samen, vanuit hun verschillende rollen en verantwoordelijkheden perspectief kunnen bieden aan agrarische ondernemers in de beweging naar een toekomstbestendige (ecologisch, economisch en sociaal duurzame) land- en tuinbouw, met inachtneming van de nationale en Europese wettelijke kaders. Dit tegen de achtergrond van het voornemen van het kabinet om te komen tot een nieuw vergunningstelsel én tegen de achtergrond van geopolitieke ontwikkelingen die meer aandacht vragen voor voedselzekerheid en -autonomie.

Voorts vraagt het kabinet advies op de onderstaande vragen:

1. Welke kansen bieden de ontwikkelpaden voor de korte tot de lange termijn voor huidige en toekomstige boeren en tuinders en voor het aantrekken en aanmoedigen van jonge boeren? En wat betekenen deze ontwikkelpaden voor betrokkenen op de diverse schaalniveau's (individueel bedrijf, sector, keten, regio, overheden)? Als er sprake is van verliezen, welke zouden dit dat kunnen zijn? Op welke wijze kan elk van de ontwikkelpaden bijdragen aan het behouden of versterken van voedselzekerheid?
2. Welke barrières en oplossingsrichtingen ziet de SER momenteel voor boeren en tuinders om ook daadwerkelijk invulling te geven aan de verschillende ontwikkelpaden? Wat mist er waardoor de betrokken partijen nog niet over deze barrières heen komen? Hoe kunnen we alle relevante partijen onderdeel maken van de oplossingen? En welke verantwoordelijkheden brengt dit dan voor de diverse betrokken partijen met zich mee, waaronder ook de overheid?
3. Hoe kan het beleidsinstrumentarium vorm krijgen om de geadviseerde ontwikkelpaden te faciliteren? Wat kunnen sociale partners hierin zelf doen, en hoe kunnen overheden en sociale partners elkaar versterken? Wat zijn de aanbevelingen van de SER om de uitvoeringskracht vorm te geven? Welke bestaande structuren kunnen worden benut of worden versterkt (sectoraal, in ketenverband, regionaal, etc.)? Welke aanvullende organisatorische en procesmatige interventies zijn nodig?

Planning en proces

Om te komen tot vernieuwende én gedragen inzichten is het proces naar het advies belangrijk. Omdat het niet alleen gaat om de ontwikkelpaden waar boeren en tuinders individueel keuzes in maken (of hebben gemaakt) is het ook van belang breder te kijken en relevante stakeholders te betrekken bij de totstandkoming van het advies.

Wij hopen dat u deze adviesaanvraag in behandeling wil nemen, en kijken in dat geval uit naar het advies waar mogelijk in het voorjaar 2026.

Hoogachtend,

Femke Wiersma

Minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur